

Pìndulas de informatzioone pro....

Ite andat bene a papare in s'istiù

Cun s'ambiente in ue bivimus tenimus de sighidu e pari-pari unu rapportu de iscàmbiu chìmicu-fisicu chi podet conditzionare a manera forte sa salute. S'organismu produit calore pro efetu de s'assuntzioone de cosa de papare, de su metabolismu tzellulare, de s'attivitàde fisica, e sighende; cando sa temperadura de s'ambiente est arta meda fintzas sa temperadura de sa carena aumentat. Pro mantènnere sa temperadura de sa carena a valores normales prus o mancu a 37°C, su calore in prus est ispèrdidu gràtzias a unu protzessu chi ddi narant **termoregulazione**.

Cando sa temperadura de su sàmbene aumentat prus o mancu de 1°C, sos retzetores pro su calore chi sunt in sa pedde mandant sinalles a su tzentru de termoregulazione collocadu in sutu de su cherbeddu, chi respondet faghende funzionare duos mecanismos printzipiales: su suorare e sa vasodilatazzione cutànea. Su suorare permitit de minimare su calore cun s'ispaporare chi portat a pèrdere abba e sales minerales (sòdiu, potàssiu, magnèsiu, cloro e sighende), cun sa vasodilatazzione cutànea su calore si perdet pro iscàmbiu deretu cun s'àera esterna (cunvezione e condutzione) ma custu podet fàghere calare sa pressione o dare àteros istorbos cardiotzircolatòrios.

Unu fatore de importu mannu chi podet conditzionare sos iscàmbios est su tassu de umididade de s'ambiente.

S'umididade meda non permitit a su suore de ispaporare dae sa carena e duncas de fàghere calare sa temperadura. Est pro custu chi gai a temperaduras de 30 - 35 °C ma cun unu livellu de umididade arta (superiore a su 65 - 70%) si podet tènnere malores, cosa chi - non paret beru! - mancari non si tenet cun temperaduras prus artas si non b'at umididade.

Duncas sa **basca meda**, prus che totu si andat paris cun **umididade arta meda**, màssimu in chi est intradu in edade e pipios, podet favorèssere su peorare de sa salute fintzas a tènnere istados de maladia comente càncaros, disidratazzione, iscumpensu cardìacu, insolazzione, corpu de calore e sighende...

Sos alimentos tenent, in mesura diferente, totu sos printzìpios nutritivos netzessàrios a s'organismu, finas s'abba e sos sales minerales chi si perdent suorende. Pro custu s'alimentatzione est un'istrumentu potente de impreare pro seberare cun atinu ite est prus utilosu pro istare bene in ogni periodu de s'annu. In s'istadiale s'organismu in conditziones normales de sólitu consumat prus pagu e duncas diat tocate de adattare s'alimentatzione preferende alimentos prus pagu energèticos e prus fàtziles a digerire (duncas pòberos de grassos) a manera de minimare sa produtzione de calore de sa carena chi benit dae su chi si mändigat, alimentos chi siant ricos de abba, de sales minerales e vitaminas; moderende sos chi pròvocant vasodilatazione, duncas mènguant sa pressione arteriosa e àrtziant sa freqüèntzia cardìaca comente s'alcol e s'ite de bufare cun cafeina (the, cafè, coca cola, àteru...) chi tenet efetos diurèticos e podent favorèssere sa disidratazzione.

Comente promemòria est pretzisu de ammentare carchi printzìpiu chi pertocat sos avesos alimentares giustos pro parare fronte mègius a s'istiù e pro minimare sos arriscos pro sa salute collegados a su calore:

1. Assegurare un'aportu bonu de lìcuidos bufende a su nessi 2 litros de abba mègius si naturale ogni die, ma fintzas tzentrifugados de ortalitzia o de fruta ricos de sales minerales.

2. Bufare fintzas cando non si tenet sidis: s'O.M.S cussigiat a su nessi 10 tassas a sa die!

Tocat a dare atentu mannu a sos pipios piticos meda, a sos chi sunt intrados in edade e a sas personnes chi non si nutrit a manera autònoma ca est prus fàtzile chi arrischent sa disidratazzione.

3. Limitare su tzùcuru, sas bevandas gasadas durche e cussas cun cafeina: faghent aumentare sa diuresi e càusant pèrda de lìcuidos imbetzes de ddos sostituire.

4. Prefèrrere s'ite de bufare non fritu meda e in ogni modu non ghiaciadu pro evitare cungestiones dae *shock* tèrmicu.
5. In s'istadiale, in cunditziones de riposu, s'organismu consumat prus pagu calorias duncas sunt de prefèrrere màndigos prus pagu energèticos.
6. Papare ogni die tzereales (pane, pasta, arrosu, *crakers*) in cantidade adeguada preferende cussos integrales prus ricos de fibras e a ìnditze glitzèmicu prus bassu.
7. Alimentos protèicos comente sa petza (5-6 portziones a sa chida), su pische (a su nessimduas portziones a sa chida) e su casu (4 -5 portziones a sa chida) agiudant a torrare in paris su sòdiu chi si perdet, intra de custos sunt de prefèrrere sas variedades chi si digirint mègius.
8. Sos legùmenes sicos o friscos, in prus de dare aminoàcidos essenziales, sunt ricos de potàssiu chi agit pro regulare s'echilibrui ïdricu, in sa contrazione musculare e in sa condutzione nervosa, duncas si cussigiat de ddos papare fintzas in s'istiu 2 o 3 bortas a sa chida.
9. Limitare su consumu de salumes e grassos animales ca sunt ipercalòricos e pagu digerìbiles.
10. Seberare màndigos e maneras de coghinare sèmplitzes: preparatzones elaboradas meda, coturas longas, cundimentos grassos meda faghent sos màndigos malos a digirire e allònghiant su tempus de sa digestione, faghent artziare sa T°C corpòrea, faghent suorare e càusant vasodilatazzione.
11. Dividire s'ite de papare in 4 o 5 pastos lèbios in intro de sa die: si càrrigat prus pagu s'aparadu digerente, si produit prus pagu calore, si suorat prus pagu.
12. Fàghere semper s'ismùrgiu: est su pastu prus de importu de tòtu sa die, dat energia e nutrit a pustis de oras meda de geunu, depet dare su 20-25% de s'abbisòngiu de energias chi serbit ogni die, depet èssere echilibradu pro su chi pertocat su nutrimentu in proteinas, carboidratos e grassos, si podet bufare late, gioddu, fruta, tzereales, pane, marmellada, àteru.
13. Papare ogni die a su mancu 5 portziones de fruta e ortalìtzia frisca cambiende a s'ispissu e seberende tra cussas prus ricas de abba e tra sos colores diferentes a disponimentu.
14. A su colore de fruta e ortalìtzia est collegada sa presèntzia de cumponentes protetivos:
 - **RUJU:** (Sìndria, cariasa, fràgula, napa, biarava, piberone, tomata, raiga, àteros) in custos alimento b'at **ANTOTZIANINAS** utilosas pro s'amparu de sos vasos sanguignos, **LICOPENE**, profetosu in sa preventzione de tumores, **VITAMINA C** a azione antiossidante, vasoprotetore, tzicatrizante, pro favorèssere chi su ferru de sos vegetales nche passet a s'organismu.
 - **BIRDE:** (Latuca, rughita, cugùmene, curcurighedda, afàbrica, beda, ispinatzu, àghina bianca, kiwi, àteru) in custos alimento b'at clorofilla chi tenet un'azione antiossidante potente; **MAGNÈSIU**, uno minerale chi leat parte a su metabolismu de sos tzùcheros e de sas proteinas, leat parte in sa regulatzione de sa pressione de sos vasos sanguignos e in sa trasmissione de sos impulsos nervosos. S'ortalìtzia a fògia cuntenet **FOLATOS** e **ÀTZIDU FÒLICU** de importu cando una fèmina est prìngia pro sa preventzione de carchi malformatzioone de su pipiu e in sos mannos pro minimare s'arriscu cardiovasculare, **VITAMINA C**.
 - **BRAU/BIAITU:** (perdingianu, radichiu, figu, frutos de buscu, mura, pruna, àghina niedda, àteru) in custos alimento b'at **ANTOTZANINAS**, **VITAMINA C** e minerales comente su **POTÀSSIU E SU MAGNÈSIU**
 - **BIANCU:** (Àgiu, chibudda, antunna, càule a frore, àteru) in custos alimento b'at **QUERTZITINA**, antiossidante potente, e **ISOTIOCIANADOS** utilosos pro non fàghere imbetzare sas tzèllulas, in prus **POTÀSSIU** utilosu in sa preventzione de sas maladias cardiovasculares e ipertensione e **VITAMINA C**.
 - **GROGU/COLORE DE ARANTZU** (Limone, arantzu e agrùmenes in generale, melone, pèssighe, nèspula, barracoco, pastinaga, curcuriga, piberone) in custos alimento b'at **B CAROTENE**, precursore de sa vitamina A, chi - in prus de sas àteras funtzziones -est protetore de sos tessutos e no los faghet imbetzare e de sa funtzione de sa vista, **FLAVONÒIDES** chi neutralizant sa formatzione de radicales lìberos
15. No est proibidu, si càpit, de no rispetare custas règulas bastat chi su de non ddas rispetare non si fatzat règula.